

Berki Imre

Babonák a tűzről – Mivel csillapítsuk a tűz éhét?

Hogyan, kivel védték a még nem égő házat eleink? Miért kapott csókot a színházi tűzoltó? Miért fontak virágkoszorút a házra? Hogyan jósoltak tüzet? Mit nem szabad a tűzbe dobni? Mi a teendő, ha a tyúk kukorékolni kezd? A tűzzel kapcsolatos babonák a népi hitvilágba vezetnek. A mai ember számára tanulságos, szórakoztató, érdekes az ősidőkben keletkezett, majd modernebb formában is továbbélő hiedelmek sora. A közelmúltban az MTV1 Szerencsehíradó című műsora is forgatott a tűzzel kapcsolatos babonákról, szokásokról.

A tüzet a régi korok emberei gyakorlati haszna mellett a világosság, a tisztaság, az egészség, az elevenség, a szenvedély, a szerelem és az örök megújulás jelképének tekintettek. Ibn Ruzsza és más arab, bizánci források is megemlékeznek a pogány magyarok „tűzimádásáról”¹, csakúgy, mint Vörösmarty Mihály Zalán futása című eposzában.²

A tűzzel kapcsolatos babonák az ősidőkben keletkeztek, ősi pogány vallási szertartásokból, a nép lelkében élő hiedelmekből váltak természetfeletti erőknek tulajdonított szokásokká, ténykedésekké.

1. A tűz, mint élő személy

Az emberek félelmeik tárgyát gyakran megszemélyesítik, így történt ez a tűzzel is.

A tűz éhét liszttel és sóval oltották. Kenyérsütéskor a kemence szája előtt levő tűzre lisztet szórtak, kenyértészta dagasztáskor egy darabot a tűzbe dobtak. Kenderszáritó kemencébe egy marék kenderet dobtak, hogy a tűz a kenderre ne siessen.

Szomját a kemence mellé tett fazékban lévő parázs dobásával és vízzel való leöntésével oltották.

Pörölhet, sírhat és dorombolhat is. Ha pörölve ég engesztelésül sót kell beledobni, Máshol úgy tartották haragos ember jön a házhoz és bele kellett köpni a tűzbe, megint máshol a beleköpés a tűz megsértését és tűzvést jelentett. Barka bedobásával is ki lehetett engesztelni a tüzet. A síró, doromboló tűz vendég érkezését és annak lelki állapotát jelezte. A szikrázó tűz azt jelentette pénz áll a házhoz.

Nagybőjtben különös figyelemben részesült a tűz, mivel azt tartották, hogy ilyenkor bagzik (párosodik) és ha nem látják el bőven étellel, itallal elfut a házból és tűzkárt okoz. Liszttel és sóval mindennap megettették. Minden este tele pohár vizet tettek a parázs közepébe és reggelig otthagyták.³

A sónak, barkának, kenyérnek a tűzbe dobása tulajdonképpen áldozat bemutatása a tűznek, maradványa az ősi pogány vallásoknak, szokásoknak.

2. Tűz és szerencse, szerencsétlenség, egészség

Nem szabad a tűzbe tojánhéjat dobni, mert civakodást okoz, de a szemetet sem szabad kisöpörni a házból, hanem a tűzbe kall söpörni, hogy a szerencse megmaradjon.

---

¹ Dömötör Tekla: Magyar népszokások (Corvina Kiadó, Budapest, 1972.), 39. o.

² „...E közben jeles áldozatot készíti hadúrnak a győztes tábor, sík tér vala hagyva középet hol magasan lobogott a tűz halmos farakásból és ropogós, harapós szikrái az égbe repültek. Úgy állt a félkereken, képpel fordulva közénk alpar tája felől Árpád hadi népe nyugodtan. Zengve körülállták azután a nagy tüzet is azt mind egyszerre kapájukat is behányva, megönték...”

³ Gönczi Ferenc: Göcsej és kapcsolatosan Heves vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kolozsvár 1914. 192 p.

Nem megengedett a tűznek, vagy akár a paráznak a házból való kiadása, mert az a szerencse kiadását jelentette, este pedig a kisgyermekek álmát adták ki. A kotlósok sem költenek jól tűz kiadását követően. Vetéskor a búza üszögösségét okozta. Máshol hétfőn és vásárnapon nem adtak ki tüzet, mert szerencsétlenséget okoz, máskor sem adtak ki hamut, mert azzal meg lehetett rontani a teheneket.

A szentiváni tüzek egészségvarázsló jelleggel bírtak. A tűz átugrása ilyen értelmezést is kaphatott, illetve a felette füstölt különféle növények ez által nyertek gyógyító erőt.⁴ A tűz tisztító hatása révén egyébként is megvéd a betegségeket, elsősorban a pestis ellen.⁵ A hit szerint a tűz füstje védi a határt a jégveréssel, - köddel, - dögvésszel szemben, elősegíti a jó termést.

3 Állatokkal kapcsolatos babonák

A gólya ház feletti átrepülése, vagy templom körüli repkedése tűzvészt jelez.

A bagoly csúrré történő leszállása annak kigyulladását jelzi. A bagoly megölése pedig tűzveszélyt von maga után.

Tyúkok, jércék, ha kis tojást tojtak nem volt szabad megenni, mert tűzvészt okoz. Ha a tyúk, vagy jérce kukorékolni kezd, azonnal le kell vágni és át kell dobni a háztetőn, különben leég a ház.

A kutyák vonyítása is tüzet jelez, területenként eltérően lefelé, vagy felfelé tartott orral, esetleg behúzott farokkal párosulva. Csakúgy, mint a tűzhely körüli kaparással.

Állatok védelmében is keletkeztek tüzes babonák, ilyen például a fecskék megölése, mely tűzvészt von maga után, csakúgy, mint az, ha nem térnek vissza a fecskék a fészükbe. Rókával való találkozás, vagy a mókusok kövel való hajigálása is tűzhöz vezethet.

Tűzmelegelőző hatású a fekete kutya, macska, kakas, vagy a háromszínű kandúr tartása.⁶

4. Tüzesetet jósol:

- Ha a csillagok közel vannak az égbolthoz, de ha három nap alatt nem keletkezett tűz, akkor már nem lesz.
- Ha gyümölcsoltó boldogasszony éjjele⁷ szép tiszta, akkor az évben sok tűz lesz.
- Ha két-három toronyban egyszerre ütnek az órák
- Ha a kemence vagy a ház valamely része megreped
- Ha valaki gyufát kér kölcsön és megköszöni
- Ha az ács az új házba az első szeget beveri, és abból szikra pattan ki.⁸

5 Flórián-napi népszokások, babonák

⁴ Tátrai Zsuzsanna–Karácsony Molnár Erika: Jeles napok, ünnepi szokások (Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1997.), 128. o

⁵ Dömötör Tekla: Magyar népszokások (Corvina Kiadó, Budapest, 1972.), 39. o.

⁵ Gönczi Ferenc: Göcsej és kapcsolatosan Heves vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kolozsvár 1914: Magyar népszokások (Corvina Kiadó, Budapest, 1972.), 40. o.

⁶ Dr. Gustav Lindner: Das Fauer, Brünn 1881 230 p.

⁷ Március 25.-e az Angyali Üdvözlét, Jézus Szentlélektől való fogantatásának a napja a tavaszi gyümölcsoltással összekötve.

⁸ Galambos Éva: Hogyha a tűz éhes, szomjas! Tűzoltó Múzeum Évkönyve IX Budapest, 2008 175-180 p.

Flórián napján, május 4-én nem raktak tüzet, a kovácsok nem dolgoztak, és az emberek nem sütöttek kenyeret. Más helyen éppen ellenkezőleg Flórián napján, ősi módon szokták éleszteni. Reggel napkelte előtt valamely vastagabb élő fa száraz ágán kötelet dobtak keresztül, amit addig húzogattak a végén fogva, amíg a fa tüzet nem fogott. Aztán az egész falu onnan vitt tüzet a házába, a műhelyébe. Megint máshol 5 Miatyánk és 5 Üdvözlégy elmondása után a tűzhelyre vízzel keresztet vetett a család egyik férfitagja és csak ez után gyújtottak tüzet. Máshol a család minden tagja vízbe mártotta a kezét, hogy a házban keze nyomán tűz ne keletkezessen.

6. A tűz megelőzésére irányuló babonák

Az ország különböző vidékein Szent Iván virágokból font koszorúnak a házra akasztásával,⁹ Szent Flórián képének, vagy szobrának a házra való elhelyezésével,¹⁰ egy vödör víznek a háztetőre öntésével, hét vödör víznek a házba vitelével,¹¹ kovásztalan kenyérnek a szoba gerendájára tételével,¹² nagypénteken sült cipónak a padláson tartásával,¹³ szentelt ostyának a házban tartásával¹⁴ remélték megelőzni a tüzet.

7. A kitört tűzzel szomszédos még nem égő épületek védelmével kapcsolatos babonák, szokások.

Az egyik ilyen hatásosnak vélt módszer a ház, vagy a tűz meztelenül történő megkerülése volt.¹⁵ Egyes helyeken a ház vénasszonya kezében rostát forgatva meztelenül kerülte körül saját házat. Máshol, már csak a szoknyájukat kapták fel az asszonyok és meztelen „háttal” fordultak a tűz felé, hogy azt visszajesszék. Megint máshol az is elég volt, ha a házat gyermekágyas asszony kerülte meg.¹⁶

Tűz esetén a ház megkerülésének babonás szokása valószínűleg arra az időre vezethető vissza, amikor a boszorkányoknak emberfeletti hatalmat tulajdonítottak, a vénasszonyok, boszorkányok a ház körüljárásával „bűvös kört” vontak a ház köré, amit a tűz nem léphetett túl.¹⁷ A házkerülés szokásáról több leírás is maradt ránk. Ezekből kitűnik, hogy a vénasszonyokat néha akaratuk ellenére kényszerítették a ház meztelen megkerülésére.¹⁸

Az 1830-as években sok helyen az égő házzal szomszédos ház tetejére emberek másztak fel és fűzfaveszőkkel legyezgettek a láng felé, hogy hátráltassák, illetve megakadályozzák terjedését.¹⁹

A kenyérnek is fontos szerepe volt, a karácsonykor meghagyott rozskenyeret a kapufélfára, vagy egy karóra tették, vagy a tűzbe dobták. A tető nyársára húzták a kenyeret. Máshol kenyeret és szitát tettek fel a házra, hogy oda ne jöjjön a tűz.

⁹ Magyarország vármegyéi és városai, Bács Bodrog vármegye monográfiája Ethnographia 1899 308 p.

¹⁰ Ethnographia népelet 1931. (XLII.) Madarassy László (szerk.) Magyar Néprajzi Társaság, 1931., 153 p.

¹¹ Magyarország vármegyéi és városai, Bács Bodrog vármegye monográfiája Ethnographia 1899 340 p.

¹² Gönczi Ferenc: Göcsej és kapcsolatosan Heves vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kolozsvár 1914. 209 p.

¹³ Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye monográfiája 147 p.

¹⁴ Varga János: Babonák könyve, Arad 1877 24 p.

¹⁵ Magyarország vármegyéi és városai, Zemplén vármegye monográfiája 167 p. Szabolcs vármegye monográfiája 169 p., Győr vármegye monográfiája 194.,

¹⁶ Ethnographia 1910., 286 p.

¹⁷ Minárovics János: Tűzmelegzéssel és tűzoltással kapcsolatos babonák Tűzoltó Múzeum Évkönyve II Budapest, 1985., 79-95 p.

¹⁸ Tűzrendészeti Lapok VI évf. I. sz. 4. p.

¹⁹ Petőfalvi Uzovics Sándor: Éghetetlen házfedélről, Pozsony 1835. 13 p.

Egyes területeken tűz esetén oldalánál fogva szitát forgattak kifelé fel és le megelőzési céllal, máshol a karácsony böjtjén, az asztalon lévő szitával futották körbe a házat. Máshol a kapufélfára húzták fel, megint máshol az utcára tették ki, hogy a szél megforduljon.²⁰

A tűz irányát úgy is meg lehetett változtatni, hogy az utcára, egy abrosszal leterített asztalt és arra szita alá egy egész kenyeret tettek,²¹ van ahol a tűz irányába kellett tenni a szitát, egyes területeken elég volt az asztalt lapjával lefelé fordítani. Nehezebb volt a helyzet a Bakony vidékén, mert ott csak olyan az volt jó melynél haldoklót gyóntattak. Az ilyen asztalra kenyeret kellett tenni, abba gyertyát helyezni és meggyújtani.²²

8. Már égő épületek oltására irányuló babonák, szokások.

1850 körül több helyen hitték, hogy a tűz hamarabb elalszik, ha macskát, (van ahol háromszínűt) dobtak bele, de a szalamandrának a tűzbe dobása²³ is ilyen hatást ér el. Van ahol egy köcsög tejnek a házon történő átdobásának tulajdonítottak tűzoltó hatást. Máshol háromszor megszentelt kenyeret, illetve nagypénteki tojást dobtak e célból a tűzbe.²⁴

Villámcsapás okozta tüzek esetében a babona azt tartotta, hogy csak az a ház ég le, amibe a villám belecsapott, ezért azt nem is oltották, sőt azt tartották, hogy az így támadt tűz isten büntetéséből ered csak azt sújtja, aki Isten haragját magára vonta. Úgy vélték, hogy az ilyen tüzet csak keletkezésekkor és csakis aludttejtel lehet oltani, a víz még táplálja is a tüzét.²⁵

9. Színházi babonák

Párizsban az újév hajnalán még 1907-ben is a színésznők csapatosul várták Szent Flórián katonáit, mert úgy tartották, aki ilyenkor tűzoltóval csókolózik, annak az újesztendőben szerencséje lesz. Magyarországon a Norma- napokhoz²⁶ fűződik ilyen babona: az a színésznő, aki olyan estéken, amikor nincs előadás, megcsókolja a színházi tűzoltót, annak a jövőben színpadi szerencséje lesz.²⁷

A tűzoltás fejlődése, eredményessége kioltotta, feledésbe merítette az évszázados babonákat, szokásokat. Egyedül Szent Flórián tisztelete maradt fenn a tűzoltók és a tüzes szakmát végzők körében. Ennek ékes bizonyítékai a tűzoltó zászlókon található Szent Flórián ábrázolások és jelmondatok is.²⁸

---

²⁰ Gönczi Ferenc: Göcsej és kapcsolatosan Heves vidékének és népének összevontabb ismertetése. Kolozsvár 1914. 209 p.

²¹ Dr. Roska Márton: A tűz (Erdélyi Múzeumegylet Emlékkönyve 1912) 89 p.

²² Ethnographia 1896. 295 p., 1908., 285 p.

²³ Istvánffy Gyula: Lipóti babonák. Ethn. 1902. évf. 33 p.

²⁴ Debrecen szabad királyi város hivatásos tűzoltóságának évkönyve 1926. Debrecen 1927 91 p.

²⁵ Pávay V. Ferenc: Babonák és népies gyógy módok. Ethn. 1907

²⁶ Játékszüneti nap

²⁷ Szabó Károly: Flórián a védőszent Szövetkezeti Szervezési Iroda Budapest, 1991

²⁸ Berki Imre: Csak bot és vászon? http://vedelem.hu/index.php?pageid=hirek_reszletek&hirazon=1386